

דף ט

באורים, ציונים, פרפראות

'שני אלפים תוהו' – והארץ היתה תהו ובהו בגימטריא (עם מנין האותיות והכולל) אלפים שנה בלי תורה (בעל הטורים בראשית א, ב).

בבאר 'שני אלפים תוהו' – ע' בחדושי הנצי"ב כאן ובפירושו 'הרחב דבר' פרשת נח יא, א. וע' לעיל ג. וע"ע בהרחבה בכללות הענין עפ"י משנת ר' צדוק הכהן מלובלין ז"ל, בספרו של אבי מורי ז"ל 'תבל בצדק' שערם ראשון שני ושמיני.

'אי נימא ממתן תורה עד השתא ליכא כולי האי...' – יש מפרשים 'עד השתא' – זמן חתימת התלמוד; שממתן תורה ועד לתקופת רב אשי שהיה 'סוף הוראה', אין אלפיים שנה, וכפי המובא באגרת רב שרירא גאון שרב אשי נפטר בשנת שנ"ח לחורבן הבית. נמצא ממתן תורה עד לאותו זמן – 1735 שנה (ספר התרומה הל' עכו"ם קלה; וכיוון לפרש כן הר"ג לפשיץ בהגהותיו).

(ע"ב) 'האי מאן דלא ידע כמה שני בשבוע הוא עומד, ניטפי חד שתא ונחשבו כללי ביובלי...' – שיטת רש"י ז"ל שלפי מסקנת הסוגיא בערכין, הבית חרב בשנת ת"ך לבנינו, ואותה שנה היתה ראשונה לשמיטה (וכן נקט הרא"ש לעיקר. וע' רש"י בערכין יב).

ואילו שיטת רשב"ם רבנו תם והרמב"ם ועוד (וגרסתם בסוגיתנו שונה. וע"ע בתורי"ד בשם תשובת רבנו גרשום), שהבית נחרב בשנת תכ"א לבנינו, והיא היתה שנה ראשונה לשמיטה. הרי שנחלקו בחשבון שנות השמיטה לדורות.

ולהלכה אנו נוקטים כהרמב"ם ושאר פוסקים, שהרי הרמב"ם כתב כן בשם קבלת הגאונים. ואע"פ שהגר"א באר והחזיק מאד כשיטה החולקת, 'מכל מקום נראה כיון שנהגו כהר"מ, אין לזוז מהמנהג...' (עפ"י חזון איש שביעית ג, לג; שו"ת אור לציון ח"א יו"ד כו. ושם כתב בדעת הרמב"ם (שמיטה ויובל י, ג ד) שהבית נחרב בשנת ת"כ לבנינו, וכשיטת רש"י כאן ובעה"מ. וכן כתב בספר אור שמח (שמיטה פ"י, ע"ש). וע"ע בתומים סז, ג). עוד נחלקו הראשונים האם להלכה שנת חמשים עולה לכאן ולכאן, או אינה מתחשבת בחשבון שנות השמיטה. וכן נחלקו באיזו שנה נבנה הבית, אם בשנת ג' אלפים ת"י או ת"ט (ע' בבעל המאור וברא"ש כאן וברמב"ם פ"י מהל' שמיטה ויובל). ומכל אלו המחלוקות, היה מקום להקל בשביעית בזמן הזה, מפני כמה ספקות וספקי ספקות על ודאות שנת השמיטה. אבל כיון שנהגו כפי קבלת הגאונים, והרי 'הקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובהן ראוי להתלות' כדברי הרמב"ם שם, הלכך אין לעשות 'ספק ספקא' בגלל הדעות השונות. (ע' בכל זה באור לציון שם ובספר בית ישי ד, א. וע"ע בקובץ אגרות חזו"א ח"ג ד; עלה יונה עמ' תיא).

'אמר רבי חנינא: אם יאמר לך אדם קח שדה שוה אלף דינרים בדינר אחד – לא תקח...' – כתב הריטב"א: 'פרש"י ז"ל שהוא קץ הגאולה. ולפי פירושו יש לנו לומר ובעונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו ולא נתקיימו דברי התנא. ואינו נכון בעיני. ולכך נראה לפרש שהם היו יודעין כי לאותו הזמן ראויין ליגאל אלא אם כן גרמו עונות מרובים, ואם רבו אותם עונות לעכב המשיח, שראויים הדור ההוא ליענש שירבו הגזרות עליהן ויוציאו הקרקעות מתחת ידן.'

[וכן הביא התורי"ד מתשובות הגאונים, שהיה באותו הזמן שמד גדול על ישראל]. והגר"ר גדליה לפשיץ בהגהותיו על הש"ס כתב: 'ובאמת היה או עת רצון ועבר בעו"ה, דכמה עתים יש בזמנים חלוקים עד עת אחרון הנודע לה".'

'ככתבם וכלשונם'

'ששת אלפים שנה הוי העולם, שני אלפים תוהו שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח' – ...' כי כל הנפשות שיצאו עד אברהם אבינו עליו השלום, נוטעו בזרעו אחר כך... והיינו כי שני אלפים הוא סבוב שלם בבריאה, כמו שאמרו 'בשנים נברא העולם...', וכמו שכתבתי במקום אחר על מאמר רז"ל דתורה קדמה שני אלפים שנה לעולם. ולכך אמרו ז"ל 'שני אלפים תוהו שני אלפים תורה ושני אלפים ימות המשיח' – שבכל חלק היו כל הנפשות הראויות לצאת, דתוהו עד אברהם אבינו ע"ה, ודתורה – בזרעו, עד משיח שיכלו כל הנשמות שבגוף, כמו שאמרו ביבמות (ב.ס.) ויהיה פעם שלישיית בתכלית השלימות בדורו של משיח המתחיל בשני אלפים השלישים... (מתוך צדקת הצדיק קט. וע"ע במש"כ במחשבות חרוץ טו, עמ' 111).

'אמר רבי חנינא: אם יאמר לך אדם קח שדה שוה אלף דינרים בדינר אחד – לא תקח...'. ...' משל לזה הביא מו"ח ר' נחום זאב זצ"ל: כשיש חולה מסוכן במשפחה, ובני המשפחה קראו לרופא ויושבים ומצפים לבואו, בכל פעם ששומעין קול דופק, הרי רצים לפתוח את הדלת. ואף כשפתחו הרבה פעמים ונמצא שטעו – לא בא הרופא, האם יתיאשו מביאתו ויתעצלו מלפתוח את הדלת? הלא כל חפצם הוא שיבוא, וכח ניתן באדם שלא יתיאש מדבר אשר יחפוץ בו בכל לבו. כן צריכה להיות אצלנו הציפייה למשיח, שנבין שהוא לבדו תכליתנו והצלתנו, עד כדי כך שבכל רגע נדמה שיבוא. כמו שהמשיח לנו הגמרא (ע"ז ט:) 'אחר ד' אלפים ורל"א שנים לבריאת העולם, אם יאמר לך אדם קנה שדה שוה אלף דינרים בדינר אחד – אל תקח', ופירש רש"י: 'דלמה תפסיד הדינר'. עד כדי כך עלינו לחכות למשיח. והנה ידוע שצדיק שהעלה את עצמו לדרגה רמה, יכול לזכות גם בעולם הזה להשיג מעין גילוי כבודו ית' שיתגלה לכלל ישראל בביאת המשיח. ומי שישאף לגילוי זה בכל לבו – ישיגנו אף שהוא במדרגה היותר תחתונה, כי שאיפתו היא 'פתחו של מחט' הנדרשת ממנו, ועל ידה יזכה לסייעתא דשמיא היותר גדולה – לחזות בנועם ה'; וכערך שאיפתו לזה, כך תהא עלייתו. צריך לדעת שבפחות מבחינת 'מחכים אנחנו' אי אפשר לעלות בשום אופן, וזהו ששואלים לאדם ביום הדין 'ציפית לישועה?...'. (מכתב מאלהו ח"ג עמ' 280. ועע"ש בח"ה עמ' 101).

*

'והפרה (האדומה) היא המקנחת צואה זו (דמעשה העגל). דעבודה-זרה נקראת 'צואה' – צא תאמר לו (ע' להלן מז:). ועל כן אותו שעשה עצמו עבודה זרה נידון בצואה רותחת (גטין נז.). ורז"ל אמרו (שם) מפני שהלעיג על דברי חכמים. והיינו, דבזרע ישראל אי אפשר שיהיה יצרא דעבודה-זרה, וכמו שאמרו (סנהדרין ג:) דלא עבדו ע"ז אלא להתיר עריות, ומי שאין כוונתו לכך – בא לו מחשבה זו ע"י הלעגה וליצנות מדברי חכמים, דזהו שורש עמלק הראשית דגוים, שנקרא 'לץ', דממנו נמשכים אחר כך בהתפשטות כל מיני ע"ז של כל עכו"ם, כי ע"י ההלעגה שבמוח נעשה כל גופו צואה, בהיות מוחו בית-הכסא גמור שהוא מקום ליציאת פסולת המאכל, ודברי תורה הם מזון הנפש, והוא לחם שמלאכי השרת אוכלים – מזון הנבלע ברמ"ח איברים שאין בו פסולת, אבל חכמה חיצונית המצויה גם באומות העולם, ויש מה שהוא נקרא חכמה באמת, שנקרא גם בלשון הכתוב 'חכמה' – אלא שהם קולטים הפסולת ממנו, כי בזה שרשם, ופסלתו היא הליצנות מחכמה האמתית.

וכל מיני עבודות-זרות שהיו מתעים ההמון – ודאי היו מראים להם בחכמתם המזוהמת שיש בה ממש, אבל הכל נמשך מצד הליצנות מהאמת, על ידי זה ממציאים שקר המתדמה לאמת... (מתוך מחשבות חרוץ עמ' 39).

דף י

הערות, באורים ופרפראות

'סבור רבנן קמיה דרבה למימר האי שטר מאוחר הוא, נייעכביה עד דמטיא זמניה ולא טריף' – בפרש"י נרשמה הגרסה: 'נייעכביה, ועד דמטי זמניה לא טריף'. וקצת קשה, שמשמע לכאורה מגרסה זו שכשהגיע זמנו יוכל לטרוף מלקוחות שלקחו באותן שש שנים, והרי אין הדין כן, שהרי השיעבוד חל רק לאחר שש, ולעולם אינו טורף מלקוחות שלקחו קודם. גם לשון 'נייעכביה' אינו מובן, אם הכוונה שבית דין יעכבו השטר בידם כדי שהמלוה לא יטרוף מלקוחות שבינתיים, קשה הלא לפי סברת רבנן עתה שהוא שטר מאוחר, זמנו רק כעבור שש שנים וכיצד יוכל לגבות בו, וא"כ למה לא יניחוהו בידו. על כן נראה שהעיקר כגירסה שלפנינו, ושני דברים סברו לעשות בשטר זה בהרעת כח המלוה: 'נייעכביה עד דמטיא זמניה' – יעכב הלווה פרעון חובו עד לאחר שש, שלא יוכל המלוה לגבות אפילו ממנו עצמו קודם לכן, כי בכתבו זמן מאוחר הריהו כמוחל לו שלא יצטרך לפורעו עד לאותו זמן. ודבר נוסף 'ולא טריף' – אפילו לאחר שש לא יוכל לגבות מלקוחות שלקחו בינתיים, כי השיעבוד מתחיל רק מהזמן המצוין בשטר (עפ"י נודע ביהודה תנינא חו"מ יא. ועל פי פירוש זה הסכים לדעת בנו שנקט (ע"ש בסימן הקודם) שכל הכותב שטר מאוחר, אין המלוה חייב לפרוע לו עד לתאריך המופיע בשטר, גם כשידוע שההלוואה היתה מקודם והרי תם הלוואה שלשים יום).

'שאיין מושיבין מלך בן מלך... שאיין להן לא כתב ולא לשון' – הרי שלשה חסרונות בחשיבותה של מלכות אדום: בעיקר מלכותם, שאינה נמשכת מאב לבן, בכתבם, ובלשונם. וסימנך: ראשי תבות 'מלך' – מלכות, כתב, לשון (עפ"י בן יהודע, ע"ש. וע"ע הגהות ריעב"ץ). עוד מובא בתוס' (בע"ב ד"ה כל) מספר יוסיפון, שנשבעו רומיים שלא להמליך עליהם מלך אלא היו ממנים ישיש בעלמא עם יועצים מסביבו, עד לסוף כמה שנים מלך עליהם אחד בחזקה, והוא היה ה'קיסר' הראשון.

(ע"ב) 'זלימא ליה בלחש? – משום דכתיב כי עוף השמים יוליך את הקול' – נראה שהכוונה היא למשטר הכוכבים והמזלות. חשש רבי פן ישאלו מהחזוים בכוכבים כי הוא זה הנותן עצות לקיסר ויכירו בו.

או הכוונה לשדים [שנקראו בגמרא 'עוף השמים'], וידוע שאין השד יודע אלא דברים שהאדם מוציא מפיו, לא מה שבלבו (בן יהודע)

'כל יומא הוה משמש לרבי, מאכיל ליה, משקי ליה, כי הוה בעי רבי למיסק לפוריא, הוה גחין קמי פוריא, אמר ליה: סק עילואי לפורייך... אמר, מי ישימני מצע תחתניך לעולם הבא... – כשברך יצחק את עשו אמר לו: ואת אחיך תעבד – זוהי תכלית ברכתו ושלימות שלו, שאם יזכה יהא עבד לישראל. ולכך בקש אנטונינוס לשמש את רבי ושיעלה עליו, שעל ידי כן יוכל לזכות לעולם הבא, כי בא אל תכליתו (עפ"י פוקד עקרים ה, עמ' 31. ע"ש. וע' בן יהודע בשם הרחיד"א).